

УДК 019.941(477)-028.27(091)(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2020.10(291).21-24

Юлія Ейсмонт,

молодший науковий співробітник відділу наукового
формування національних реферативних ресурсів НБУВ,
e-mail: sumy1234@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3203-8471>

Реферативна база даних "Україніка наукова": минуле, сьогодення й майбутнє

Висвітлено історію формування загальнодержавної реферативної бази даних (РБД) "Україніка наукова", що є одним із найвагоміших електронних ресурсів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ). Приділено увагу місцю РБД у вітчизняному та світовому інформаційних просторах, акцентовано на її унікальності. Зауважено, що головним завданням створення, наповнення та функціонування "Україніка наукової" є досягнення повноти відображення друкованих наукових праць вітчизняних учених з усіх галузей наук. Розглянуто специфіку формування, тематичне та видове наповнення реферативної бази даних і зазначено, що найбільша кількість публікацій стосується соціальних і гуманітарних наук, друге місце посідають реферати публікацій із технічних і сільськогосподарських наук, третє — медичних, четверте — природничих. Проаналізовано особливості реферування наукових документів. Акцентовано увагу на відповідальності та високому професіоналізмі фахівців НБУВ, які беруть участь у створенні та редагуванні реферативних текстів для "Україніка наукової". Наведено переваги застосування інформаційного ресурсу, акумульованого в загальнодержавній реферативній базі даних. Проаналізовано сучасний стан і перспективи розвитку системи кооперативного реферування в Україні. Зауважено, що на сучасному етапі основними учасниками корпоративної співпраці з реферування документів для РБД "Україніка наукова" є такі установи: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Інститут проблем реєстрації інформації НАН України, Національна наукова медична бібліотека України, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського. Проаналізовано Угоду про співробітництво між зазначеними установами та розглянуто обов'язки кожної з них. Наголошено, що кооперативна співпраця сприяє збільшенню обсягу реферативного ресурсу з різних галузей наук. Окреслено перспективи розвитку "Україніка наукової". Наголошено на потребі гармонійного поєднання реферативної бази з повнотекстовими, що дасть змогу суттєво збільшити кількість користувачів.

Ключові слова: РБД "Україніка наукова"; реферування; реферат; електронні ресурси НБУВ; наукові дослідження; корпоративна співпраця

Постановка проблеми. Електронний ресурс НБУВ РБД "Україніка наукова" впродовж кількох десятиліть допомагає вітчизняним ученим орієнтуватися в масивах наукової літератури, а також відіграє суттєву роль у пропагуванні їхніх досягнень у світовому інформаційному просторі, репрезентуючи результати експериментальних досліджень із різних галузей наук, зокрема медичних, природничих, технічних, суспільних, філологічних тощо. Крім того, вільний доступ до РБД надає іноземним споживачам інформації можливість брати активну участь у наукових дискусіях.

З часом до основних завдань реферативної бази даних, окрім інформаційного, додалися й інші. Наприклад, за результатами моніторингу публікаційної активності вітчизняних учених можна виявити найперспективніші напрями досліджень у різних галузях, а також з'ясувати, котрі з них насамперед потребують державного фінансування.

Вважаємо за доцільне ґрунтовніше розглянути цей вагомий електронний ресурс, проаналізувати специфіку його створення та функціонування, аби окреслити перспективні напрями розвитку й вдосконалення з огляду на зростання інформаційних потреб сучасних користувачів.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Питання розвитку технології віддзеркалення інформації у РБД "Україніка наукова", особливості її формування та тематичного наповнення активно вивчають українські науковці, зокрема С. Гарагуля [2], О. Оні-

щенко, В. Петров, А. Крючин, К. Лобузін, Н. Мініна, Н. Зайченко [3; 6], М. Сорока, Л. Костенко [5] та інші.

Науковці приділяють увагу методологічним і практичним засадам формування та використання зазначеного електронного реферативного ресурсу; архітектурі й технології його наповнення; аспектам співтворства; сучасному стану й перспективам розвитку системи кооперативного реферування в Україні; економічній, медичній та юридичній тематиці РБД; публікаційній активності вітчизняних учених тощо. На основі бібліометричного аналізу публікацій із наукових напрямів, що є провідними для НАН України (фізичних, математичних, біологічних і хімічних наук), дослідники виявили певні закономірності та проблеми їх трансформації останніми роками [3].

Мета статті — вивчення особливостей функціонування та аналіз тематичного наповнення РБД "Україніка наукова" для визначення перспективних напрямів її розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. У другій половині 1998 р. у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського спільно з Інститутом проблем реєстрації інформації НАН України (ІПРІ НАН України) започатковано корпоративний проєкт зі створення національної системи реферування української наукової літератури. Одночасно було розроблено сервіс для кумуляції інформації, її збереження та доведення до споживачів через глобальну комп'ютерну мережу — загальнодержавну реферативну базу даних "Україніка наукова" [3].

РБД "Україніка наукова" — національний ресурс, призначений для інформаційного обслуговування вітчизняних науковців, а також репрезентації їхніх досягнень у світовому академічному середовищі. Головною метою його створення, наповнення та функціонування є повнота відображення друкованих праць вітчизняних учених з усіх галузей наук.

Сьогодні зазначена РБД не має аналогів в Україні, а її унікальність полягає в тому, що тематичне наповнення охоплює всі галузі знання: природничі науки; техніка, промисловість, сільське господарство; соціальні та гуманітарні науки, мистецтво; медицина, медичні науки.

Ресурс розміщено на інтернет-вузлі НБУВ (<http://www.nbuv.gov.ua/>) у вільному доступі [8].

У РБД "Україніка наукова" реферують монографії, збірники наукових праць, матеріали конференцій, засідань круглих столів, посібники для ЗВО, серіальні (періодичні та продовжувані) видання, автореферати дисертацій, препринти. Матеріали готують за єдиною методикою з використанням Рубрикатора НБУВ. Його класифікаційний ряд побудовано за стрижневими галузями науки, техніки та промисловості. Основна частина містить 28 розділів, що охоплюють значну кількість рубрик, пов'язаних між собою ієрархічно. Всього налічується понад 460 розділів, підрозділів, рубрик і підрубрик Рубрикатора, відповідно до яких здійснюється поділ матеріалів [4].

Записи в РБД містять бібліографічні описи документів, реферати (чи анотації), шифри зберігання в

НБУВ, індекси Рубрикатора НБУВ тощо. Під час систематизації творів друку для повнішого розкриття змісту реферату здебільшого використовують кілька індексів Рубрикатора. Пошук документів можна здійснювати за прізвищем автора, словами з назви публікації чи тексту реферату, тематичними розділами (галузями знання), індексами Рубрикатора НБУВ, видом документа, роком видання. Реферати й анотації всебічно розкривають тематику публікацій, методи та результати наукових досліджень, виокремлюють їх новизну, вагомість і перспективність, що розширює можливості тематичного та предметного пошуку (зокрема, за ключовими словами).

Прикладне програмне забезпечення для введення інформації, її опрацювання та надання онлайн-ового доступу до ресурсів РБД "Україніка наукова" спочатку було реалізовано на базі інформаційно-пошукової системи CDS/ISIS, а нині — САБ "ІРБІС-64".

Обсяг поповнень: 3,5—4 тис. записів щомісячно. Періодичність поповнень: двічі на місяць. Станом на 15.05.2020 поточна кількість записів у РБД "Україніка наукова" становила 697 863. У табл. 1, 2 наведено показники тематичного та видового розподілу реферативних записів за 2016—2018 рр.

Як свідчать дані, найбільша кількість публікацій, віддзеркалених у реферативній базі даних, стосується соціальних і гуманітарних наук, друге місце посідають реферати публікацій із технічних і сільськогосподарських наук, третє — медичних, четверте — природничих.

Таблиця 1

Тематичний розподіл записів із різних галузей знання в РБД "Україніка наукова" за 2016—2018 рр.

№	Галузь знання	К-сть реферативних записів		
		2016 р.	2017 р.	2018 р.
1	Економіка, економічні науки	2 792	1 699	1 200
2	Культура, наука, освіта	1 508	727	408
3	Філологічні науки, художня література	786	378	252
4	Техніка, транспорт, промисловість	1 520	1 158	606
5	Технологія металів, машинобудування	1 057	665	399
6	Сільське та лісове господарство	522	367	277
7	Медицина, медичні науки	2 359	1 332	868
8	Фізико-математичні науки	633	431	142
9	Науки про Землю	604	521	342
10	Хімічні науки	121	51	26

Таблиця 2

Видовий розподіл публікацій у РБД "Україніка наукова" за 2016—2018 рр.

№	Видовий розподіл	Частка (%)
1	Статті з журналів і збірників наукових праць	66
2	Книги	17
3	Автореферати дисертацій	17

Аналіз змісту й систематизацію творів друку (документів) виконують фахівці відділу систематизації НБУВ. Аналітико-синтетичне опрацювання наукової літератури та створення реферативних текстів покладено на співробітників відділу наукового формування національних реферативних ресурсів

НБУВ. Вони також здійснюють наукове редагування реферативних текстів з урахуванням вітчизняних і міжнародних стандартів.

Варто зауважити, що процес реферування — важка й відповідальна робота, що потребує високого професіоналізму та компетентності виконавців. Ре-

ферент і редактор повинні знати закони логіки наукового дослідження, вміти оцінити наукову новизну документа, вибрати найціннішу та найважливішу інформацію й на її основі створити реферативний текст. Виконання таких завдань можливе лише за умови наявності спеціальних знань у відповідній галузі науки, компетентності, бездоганного знання української та (бажано) англійської мов, що дасть змогу реферувати іноземні документи. Науковий редактор має не лише знати теорію редагування та стилістику, послуговуватися чинним правописом, академічними словниками останніх років видання, а й постійно підвищувати кваліфікацію. Дотримання цих вимог дає змогу референтові та редактору виконувати робочі завдання на належному рівні. Професійне заповнення вітчизняного інформаційного простору якісними реферативними текстами позитивно впливає на оперативність їх пошуку читачами та підвищує наукову цінність електронних реферативних ресурсів НБУВ.

На сучасному етапі РБД є вагомим електронним реферативним ресурсом, що має низку переваг, а саме:

- можливість роботи з даними з глибоким хронологічним охопленням;
- зручний та простий у користуванні інтерфейс;
- можливість за один крок побачити результати за усіма можливими джерелами пошуку та деталізовану картину за назвами статей; авторами, які публікуються в пошуковій області; за роками публікацій;
- можливість перегляду, друку та збереження здобутих результатів;
- можливість одночасної роботи великої кількості користувачів [1].

Щоб досягти виконання головної мети формування, наповнення та функціонування реферативної бази даних, а саме: повного відображення друківаних наукових праць вітчизняних учених з усіх галузей наук, — слід постійно оперативно збільшувати надходження реферативної інформації. Цьому процесові сприятиме розширення штату співробітників НБУВ, які здійснюють реферування наукових документів, та залучення якнайбільшої кількості суб'єктів корпоративної співпраці, зокрема ЗВО, наукових бібліотек, видавничих установ тощо.

Нині основними учасниками корпоративної співпраці з реферування документів для РБД "Україніка наукова" є такі установи: НБУВ, ІІПІ НАН України, Національна наукова медична бібліотека України, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського. Згідно з договорами про співпрацю, кожна установа має низку обов'язків. Договірні відносини між НБУВ і ІІПІ НАН України передбачають, що фахівці Національної бібліотеки України опрацьовують книжковий масив і наукові часописи за профілем діяльності (бібліотечна справа, бібліографознавство, архівна справа тощо), тоді як на Інститут проблем реєстрації інформації НАН України

покладено обов'язки з аналітико-синтетичного опрацювання наукових періодичних і продовжуваних видань. Національна наукова медична бібліотека України забезпечує інформаційний масив із медицини та медичних наук. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського також здійснює аналітико-синтетичне опрацювання вхідного потоку періодичних і продовжуваних видань профільної тематики, внесення даних в ІРБІС і відправлення до НБУВ. Кооперативна співпраця із зазначеною установою сприяє збільшенню обсягу реферативного ресурсу з питань педагогіки, психології та освіти, надає можливість забезпечити користувачів новими видами інформаційних продуктів і послуг, створених за допомогою об'єднаних інформаційних ресурсів [7]. До співпраці у сфері реферування наукової літератури можуть долучатися й інші зацікавлені установи.

Висновки. Одне з головних завдань, покладених на електронний реферативний ресурс НБУВ РБД "Україніка наукова" на початку її створення, полягало в інформаційному обслуговуванні вітчизняних науковців. Зазначений електронний ресурс упродовж кількох десятиліть допомагає орієнтуватися в масивах наукової літератури під час пошуку необхідної інформації. З часом до основної інформаційної функції додалися й інші. Наприклад, за результатами моніторингу публікаційної активності вітчизняних учених можна виявити найперспективніші напрями наукових досліджень у різних галузях, а також з'ясувати, котрі з них насамперед потребують державного фінансування.

РБД "Україніка наукова" відіграє вагомий роль у пропагуванні наукових досягнень вітчизняних учених у світовому академічному просторі, репрезентуючи результати експериментальних досліджень із різних галузей наук, зокрема медичних, природничих, технічних, суспільних, філологічних тощо. Крім того, вільний доступ до електронних реферативних ресурсів надає іноземним споживачам інформації можливість брати участь у наукових дискусіях.

Перспективні напрями розвитку РБД "Україніка наукова":

- удосконалення програмного й апаратного забезпечення;
- збільшення обсягів сучасної реферативної інформації;
- створення українського індексу цитування.

Завдяки реалізації цих кроків "Україніка наукова" розширить функціональний діапазон від суто реферативної до наукометричної бази даних.

Активізацію репрезентації реферативних ресурсів у світовому мережевому просторі передбачено здійснювати через формування реферативної бази даних англійською мовою та апробації технології інтеграції національних реферативних ресурсів у міжнародні [5]. Гармонійне поєднання реферативної бази з повнотекстовими дасть змогу розширити аудиторію корис-

тувачів та збагатити можливості англомовного інтерфейсу доступу до РБД "Україніка наукова". Всебічному розвитку ресурсу сприятиме й залучення якнайбільшої кількості суб'єктів корпоративної співпраці, зокрема ЗВО, наукових бібліотек, видавничих установ тощо.

Список використаної літератури

1. Воловенко Т. Реферативна база даних як інформаційний ресурс бібліотеки / Т. Воловенко // Бібліотечний вісник. — 2015. — № 4. — С. 3—7.
2. Гарагуля С. С. Інтелектуальні технології організації електронних реферативних ресурсів / С. С. Гарагуля // Бібліотека. Наука. Комунікація : матеріали Міжнар. наук. конф., Київ, 8—10 жовт. 2019 р. — Київ, 2019. — С. 268—274.
3. Зайченко Н. Я. Український реферативний журнал "Джерело": 20 років служіння науці / Н. Я. Зайченко, Ю. В. Ейсмонт, О. Г. Сандул // Бібліотечний вісник. — 2015. — № 5. — С. 34—37.
4. Кириленко С. Розвиток технології представлення інформації у Реферативній базі даних "Україніка наукова" / С. Кириленко, С. Домбровська // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. — 2011. — Вип. 31. — С. 137—145.
5. Костенко Л. Й. Реферативна база даних "Україніка наукова": стан, перспективи використання / Л. Й. Костенко // Сучасний стан та перспективи наукового реферування : матеріали Міжнар. семінару-практикуму, Київ, 29 трав. 2009 р. — Київ, 2009. — С. 53—57.
6. Петров В. В. Розвиток національної системи реферування (до 20-річчя Українського реферативного журналу "Джерело") / В. В. Петров, О. С. Онищенко, А. А. Крючин, К. В. Лобузін, Н. М. Мініна, Н. Я. Зайченко // Вісник НАН України. — 2015. — № 10. — С. 71—74.
7. Рабаданова Л. Реферативна діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського як засіб розвитку наукової комунікації / Л. Рабаданова // Вісник Книжкової палати. — 2015. — № 8. — С. 18—21.
8. Реферативна база даних "Україніка наукова". — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/data_base. — Назва з екрана.

Yuliya Eysmont

DB "Ukrainika scientific": past, present and future

The history of creation of the national DB "Ukrainika scientific" which is one of the important and significant electronic resources of the Vernadsky National Library of Ukraine, is covered. Attention is paid to its role in the domestic and world information space, emphasis is placed on its uniqueness. It is noted that the main task of creation, replenishment and functioning of DB "Ukrainika scientific" is to achieve full reflection of the printed scientific works of domestic scientists from all branches of science. The formation, thematic and types of filling of DB "Ukrainika scientific" are considered. It is noted that the largest number of publications reflected in the DB "Ukrainika scientific" relates to the social sciences and humanities, the second place is occupied by abstracts of publications on technical and agricultural, the third — medical, the fourth — natural sciences. Peculiarities of abstracting scientific documents are revealed. Emphasis is placed on the responsibility and high professionalism of Vernadsky National Library of Ukraine specialists who participate in the creation and editing of abstract texts for DB "Ukrainika scientific". The advantages of using the information resource contained in the national abstract database are given. The current state and prospects of development of the system of cooperative abstracting in Ukraine are analyzed. It is noted that at the present stage the main participants in corporate cooperation in abstracting documents for DB "Ukrainika scientific" are the following institutions: Vernadsky National Library of Ukraine, Institute of Information Registration of the National Academy of Sciences of Ukraine, National Scientific Medical Library of Ukraine, V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine. The Agreement on cooperation between these institutions is analyzed and the responsibilities of each of them are given. It is emphasized that cooperative cooperation helps to increase the amount of abstract resources in various fields of science. Prospects for the development of DB "Ukrainika scientific" are outlined. Emphasis is placed on the harmonious combination of the abstract database with full-text, which will provide a significant increase in the number of users.

Keywords: DB "Ukrainika scientific"; abstracts; abstract; electronic resources of Vernadsky National Library of Ukraine; scientific researches; corporate cooperation

References

1. Volovenko T. (2015). Referativna baza danih yak informacijnij resurs biblioteki. *Bibliotechnij visnik*, 4, pp. 3—7.
2. Garagulya S. S. (2019). Intelektualni tehnologiyi organizaciyi elektronnih referativnih resursiv. *Biblioteka. Nauka. Komunikaciya : materialy Mizhnar. nauk. konf., Kiyiv, 8—10 zhovt. 2019 r.* Kyiv, pp. 268—274.
3. Zajchenko N. Ya., Ejsmont Yu. V. and Sandul O. G. (2015). Ukrayinskij referativnij zhurnal "Dzherelo": 20 rokiv sluzhinnya nauci. *Bibliotechnij visnik*, 5, pp. 34—37.
4. Kirilenko S., Dombrovska S. (2011). Rozvitok tehnologiyi predstavleniya informaciyi u Referativnij bazi danih "Ukrayinika naukova". *Nauk. pr. Nac. b-ki Ukrayini im. V. I. Vernadskogo*, 31, pp. 137—145.
5. Kostenko L. J. (2009). Referativna baza danih "Ukrayinika naukova": stan, perspektivi vikoristannya. *Suchasnij stan ta perspektivi naukovogo referuvannya : materialy Mizhnar. seminaru-praktikumy, Kyiv, 29 trav. 2009 r.* Kyiv, pp. 53—57.
6. Petrov V. V., Onishenko O. S., Kryuchin A. A., Lobuzina K. V., Minina N. M. and Zajchenko N. Ya. (2015). Rozvitok nacionalnoyi sistemi referuvannya (do 20-richchya Ukrayinskogo referativnogo zhurnalu "Dzherelo"). *Visnik NAN Ukrayini*, 10, pp. 71—74.
7. Rabadanova L. (2015). Referativna diyalnist Derzhavnoyi nauково-pedagogichnoyi biblioteki Ukrayini imeni V. O. Suhomlynskogo yak zasib rozvitku naukovoyi komunikaciyi. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 8, pp. 18—21.
8. *Referativna baza danih "Ukrayinika naukova"*. (2020). Nacionalna biblioteka Ukrayini imeni V. I. Vernadskogo, [online]. Available at: http://www.nbuv.gov.ua/data_base.

Надійшла до редакції 12 жовтня 2020 року